

RS Global
Journals

Scholarly Publisher
RS Global Sp. z O.O.
ISNI: 0000 0004 8495 2390

Dolna 17, Warsaw, Poland 00-773
Tel: +48 226 0 227 03
Email: editorial_office@rsglobal.pl

JOURNAL	International Journal of Innovative Technologies in Social Science
p-ISSN	2544-9338
e-ISSN	2544-9435
PUBLISHER	RS Global Sp. z O.O., Poland
ARTICLE TITLE	ПРОТЕСТАНТСЬКИЙ ХОРАЛ ТА МЕТОДИ ЙОГО ОБРОБКИ
AUTHOR(S)	Петреску Я. В.
ARTICLE INFO	Petresku Ya. V. (2021) Protestant Chorale and Methods of Its Processing. International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7458
DOI	https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7458
RECEIVED	11 January 2021
ACCEPTED	03 March 2021
PUBLISHED	08 March 2021
LICENSE	 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License .

© The author(s) 2021. This publication is an open access article.

ПРОТЕСТАНТСЬКИЙ ХОРАЛ ТА МЕТОДИ ЙОГО ОБРОБКИ

Петреску Я. В., Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, Суми, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5858-8404>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7458

ARTICLE INFO

Received 11 January 2021

Accepted 03 March 2021

Published 08 March 2021

KEYWORDS

protestant chant, motet, hymn, choral arrangement, organ.

ABSTRACT

The article is devoted to the consideration of the Protestant chorale, the preconditions of its origin and the first examples. The situation from the history of the early Lutheran church is described, when Martin Luther introduced communal choral singing. The main task set in the work is to analyze the main methods of processing Protestant chorales in the works of prominent Western European and domestic composers. Several vocal, instrumental and vocal-instrumental genres are considered, which are based on choral. It is noted that the most common means of processing the chorale is its harmonization, designed for both choral and organ performance. In the Renaissance and Baroque, the practice of creating figures on the choral became quite common, as well as the use of the choral as the theme of the fugue – fugue choral. Another way of elaborating the chorale was the technique of cantus firmus, while the theme of the chorale was located in the lower voice or in the tenor in rhythmic expanse, forming the basis of the whole composition. One of the leading genres of organ music – choral preludes – is considered, special attention is paid to the works of JS Bach. The principle of construction of choral fantasies is analyzed separately. Among other genres, parties, toccatas, masses, oratorios, and other works were created on the basis of chorales. In conclusion, there is a modern tendency to return to the practice of using chant in the liturgy in its original form, as they sounded earlier.

Citation: Petresku Ya. V. (2021) Protestant Chorale and Methods of Its Processing. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7458

Copyright: © 2021 Petresku Ya. V. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. У музичній науці термін «хорал» розуміється, як правило, у двох основних різновидах. Більш ранній – це григоріанський хорал, сформований папою Григорієм I на межі VI–VII століть. Ці духовні піснеспіви стали основою богослужіння католицької церкви та являли собою неспішні одноголосні наспіви з поступовою діатонічною мелодією. Виконувалися григоріанські хорали латинською мовою чоловічим хором в унісон. Існує також термін «cantus planus», тобто «плавний розспів», наспів, у якому ритмічна сторона не фіксувалася. З IX та у наступних століттях коло григоріанських хоралів постійно розширювалося, а католицька церква час від часу займалася уніфікацією цих наспівів для літургійних потреб (Тридентський собор, реформи папи Пія X, II Ватиканський собор та ін.). Впродовж століть сформувалася розлога система хоралів, що різняться за способом виконання, літургійною функцією, місцем у церковному році, мелодичними та ритмічними особливостями наспівів.

Протестантський хорал – це другий за хронологією різновид, що з'явився в епоху Реформації та пов'язаний з появою ще однієї гілки християнства – протестантизму. За кількома основними характеристиками цей різновид пов'язаний зі своїм попередником – це і неспішна, плавна мелодія, поступенність руху, уникнення хроматизмів та широких стрибків, ритмічна рівність, унісонний спосіб виконання. Але є і певні відмінності, що стосуються найперше тексту. Протестантські хорали з моменту появи і до сьогодні виконуються німецькою мовою. Часом словом «хорал» називають чотириголосні гармонізації церковних мелодій, особливо популярні в добу бароко. Звідси походить назва моноритмічної в усіх голосах хоральної фактури.

Метою статті є розгляд основних методів обробки протестантських хоралів у творчості видатних західноєвропейських та вітчизняних композиторів, аналіз музичних жанрів, в основу яких покладено хорал.

Результати дослідження. Автором перших протестантських хоралів був лідер німецького реформаторського руху Мартін Лютер (1483–1546). Високоосвічений богослов, католицький монах та священник, Лютер був також великим шанувальником музичного мистецтва та гарним музикантом. Неодноразово у передмовах до збірок піснеспівів нової лютеранської церкви він закликав молодь навчатися музиці, а про поліфонічну музику писав так: «Незвично та дивовижно, коли один голос веде просту мелодію чи тенор (як це називають музиканти) та поряд з ним звучать три, чотири, п'ять голосів, які з радістю ніби граються навколо нього, раптово змінюються та напрочуд прикрашають різним чином цю мелодію, та ніби водять небесний хоровод, дружньо зустрічаючись один з одним та обіймаючи один одного щиро та лагідно. І тоді ті люди, котрі у цьому всьому хоч трохи розуміють та відчувають від цього хвилювання, приходять в подив і захват та думають, що немає нічого більш рідкісного в світі, ніж такий спів, прикрашений багатьма голосами» [13, с. 40].

Захоплюючись складною поліфонічною музикою, яку під силу було виконати лише професійним співакам, Лютер утім зосередився на створенні простішого репертуару для виконання усією громадою віруючих. Таким чином з'явився протестантський (лютеранський) хорал – строфічні духовні пісні німецькою мовою. Разом з перекладеною Лютером Біблією німецькою, ці пісні стали головною рушійною силою духовної Реформації. Кілька піснеспівів Лютер склав особисто, але більшу частину становили переробки католицьких творів. Він зізнавався, що «ми заради доброго прикладу відібрали красиві мелодії і пісні, що використовувалися при папстві для всеношних, заупокійних мес і поховань... і надрукували деякі з них в цій книжечці... але забезпечили їх іншими текстами, щоб оспівувати артикул про воскресіння, а не чистилище з його муками і задоволенням за гріхи, в якому померлі не можуть спочивати і знайти заспокоєння. Самі піснеспіви і ноти [католиків] дорогого коштують, і було б шкода, якби все це пропало марно. Однак нехристиянські і безглузді тексти або слова повинні піти геть [6].

Окрім цього, матеріалом для нових хоралів слугували народні пісні та твори світських композиторів, які Лютер ретельно обирав та опрацьовував. Слід зазначити, що обцинний спів духовних пісень рідною мовою ще раніше активно пропонував чеський реформатор Ян Гус, а видана у 1508 році збірка з 87 гімнів «Канціонал» («Невеличка книга пісень») стала першою та основною книгою гімнів часів Реформації. Мартін Лютер був ініціатором використання на славу Божу різноманітного пісенного матеріалу та музичних інструментів, що поклато початок подальшому розмаїттю стилів та жанрів протестантської музики.

Поступово виконання нескладних пісень усією громадою стало характерною рисою реформаторських церков на відміну від поліфонічної музики католиків, що була доступна лише професіоналам. Однак, провідна роль обцинного співу, як це спостерігається зараз в лютеранських церквах, утвердилася не одразу. Спочатку Лютер та керівники церков робили акцент на важливості співу пісень у домашній обстановці, що доводить той факт, що більшість збірок духовних пісень XVI століття було видано у невеличкому «кишеньковому» форматі для зручності користування вдома та в церкві, і лише незначний відсоток – це твори, призначені для професійних хорових колективів. Фактично протягом двох століть тривала своєрідна суперечка між хоровим та загальним співом за домінування у літургії. Те саме спостерігалось і стосовно німецької мови та латині. Важливим був також той момент, чи це була міська церква чи сільська. Бо в містах існували латинські школи, отже церковний спів також покладався на вихованців школи – хор хлопчиків. А в сільських громадах латинь не знали, не було шкіл, тому роль хору виконували усі прихожани, співаючи німецькою нескладні гімни. Стосовно органів, вони були не в усіх церквах, тому спів часто був акапельний. Обов'язковий органний акомпанемент сформувався ближче до XVIII століття.

В той же період виконання протестантських хоралів усією общиною стало невід'ємною та найважливішою частиною служби. Цьому сприяло кілька обставин. По-перше, композитори знайшли спосіб об'єднання хорового та загального співу, створюючи багатоголосні гармонізації хоралів, перемістивши при цьому тему хоралу з тенору, де він за традицією знаходився, у верхній голос. Тепер вірянам було легше чути мелодію та співати її разом з хором, кантором чи священником. По-друге, затвердився органний супровід гімнів, а також під впливом ідей пієтистів заклик до участі у літургії усієї громади став лунати ще більш наполегливо.

Отже, живлячись найрізноманітнішими джерелами, протестантський хорал і сам став джерелом для народження багатьох нових музичних жанрів. Розглянемо найпопулярніші методи та прийоми обробки хоралів.

1. Гармонізація хоралу. Це найперший та найпростіший прийом роботи з протестантським хоралом. Мелодія хоралу підтримується ще найчастіше трьома голосами в моноритмічній фактурі. Стримана мелодія вимагає відповідної консонантної гармонізації з опорою на діатоніку, відхиленнями лише в споріднені тональності, мінімальними розспівами у супроводжуваних голосах, підготовленими затриманнями. Вперше збірка чотириголосних хоралів була опублікована у XVI столітті Йоганном Вальтером, другом Лютера. Ця збірка відома під назвою «Віттенберзький пісенник».

Високохудожні гармонізації хоралів належать Й. С. Баху. Він створив біля 500 хоральних обробок, з яких частина призначалася для хорового виконання, частина для інструментального. При вокальній обробці хоралу композитор використовував змішаний хор – сопрано, альт, тенор, бас, а тему розміщував у верхньому голосі. Приблизно половина таких обробок входять у крупні твори, як то мотети, кантати, Страсті та інші. Цікаво, що Бах міг використати один хоральний наспів у декількох різноманітних обробках, як це спостерігається з відомим гімном «*Wer nur den lieben Gott läßt walten*» («Лише тільки той, хто полагається на волю милостивого Бога»). Композитор опрацював його в семи кантатах та кількох органних обробках. Окрім Й. С. Баха, гармонізації хоралів здійснювала величезна кількість митців як лютеровської епохи, так і наступних поколінь.

2. Фігурований хорал. Цей різновид обробки хоралів належить до поліфонічної музики, оскільки тема хоралу в одному з голосів огортається мелодичними фігураціями, звідки і походить назва. Основна відмінність фігурованого хоралу від звичайної гармонізації – у більш насичених лініях супроводжуваних голосів з розспівами та імітаційними перегуками. Тут відсутня «стовбова» фактура, коли ритм мелодії хоралу відповідає ритму в інших голосах. Окремо слід зазначити про фугований хорал – вид фуги, коли темою слугувала мелодія хоралу.

3. Поліфонічні твори з технікою *cantus firmus*. Цей підхід до обробки хоралу був досить поширений при роботі з григоріанським хоралом ще у XV столітті, а пізніше почав активно застосовуватися і протестантськими композиторами. Тема хоралу розташовувалася, як правило, в нижньому голосі у ритмічному збільшенні, утворюючи основу всієї композиції. Інші голоси були досить самостійними, часто рясно прикрашені мелізматикою та орнаментациєю. З опорою на «незмінний бас», тобто викладенням в нижньому голосі теми хоралу, створювалися численні мотети XVII–XVIII століть, а також окремі частини кантат та духовних концертів. Відомі також випадки виконання хоралу голосом чи інструментом як *cantus firmus* з накладанням на розгорнуту хорову композицію, сольний номер, арію чи речитатив.

4. Органні хоральні прелюдії. Це опрацювання хорального наспіву численними можливостями органу. Сюди належать і прості гармонізації, що виконувалися на інструменті, і хоральні імпровізації, і монументальні композиції, в основі яких був хорал.

Особливістю композиції хоральних прелюдій є чітка дворівневість фактури – хоральна тема в одному з голосів та мелодичні «візерунки» у голосах супроводу. Форма прелюдії будується відповідно текстовій основі та складається, як правило, з чотирьох фраз, розділених цезурами. У самостійний інструментальний жанр хоральні прелюдії оформилися в творчості одного з найвідоміших барокових композиторів та органістів Д. Букхстехуде, якому належить біля 30 творів. Значне поширення такі обробки отримали в творчості нідерландського композитора Я. Свелінка та його учнів, видатних німецьких митців XVII–XVIII століть М. Преторіуса, С. Шейдта, Г. Шейдемана, П. Хассе та інших. Величні органні твори на основі хоралів склали Й. Пахельбель та Г. Бем, рясно орнаментував хоральний наспів перший кантор протестантської церкви Й. Вальтер.

Найвищого розквіту жанр хоральної прелюдії досяг у творчості Й. С. Баха, який розширив коло виразових можливостей творів, збагатив їхнє змістовне наповнення, підвищив експресивність висловлювання. Кожна з його 46 хоральних прелюдій індивідуальна та виразна. У XIX столітті хоральні прелюдії писав Ф. Мендельсон, Й. Брамс та М. Рeger, у XX – Х. Дістлер та Е. Пеппінг.

5. Фантазії на хорал. Жанр хоральної фантазії також склався в творчості північнонімецьких композиторів XVII століття та має кілька відмінностей від хоральних прелюдій. У цьому випадку хорал «розпадався» на окремі фрази, на основі яких композитор будував власну імпровізацію. Виконання хоральних фантазій можливе винятково на органі, оскільки будова творів заснована на використанні різних мануалів та регістрових контрастів, а одним з найулюбленіших прийомів був ефект ехо. Більшість органних фантазій збереглися не у звичному нотному записі, а у вигляді табулятури – схематично зафіксованому варіанті з використанням літер та цифр, тому для сучасних музикантів це вимагає додаткової «розшифровки».

Мелодія та супроводжуючі голоси у хоральних фантазіях, як правило, рясно прикрашені орнаментациєю та віртуозними фігураціями. Основою композиції є принцип контрасту як важливий

принцип розвитку матеріалу. Кількість голосів тут не регламентувалася і коливалася від чотирьох до шести. Жанр фантазії на хорал розкривав перед органістами найкращі можливості для демонстрації як величності звучності інструменту, так і власних композиторських здібностей.

6. Інші жанри на основі хоралів. Хорал може слугувати основою усіх частин творів різних жанрів. Зокрема, відомий зразок такого використання хоралу – це Кантата «Christ lag in Todes Banden» Й. С. Баха, кожна частина якої містить різноманітну обробку хоралу, а в кінці тема хоралу викладена в оркестрі та хорі. Також хоральні кантати писав М. Регер. Фактично в такому випадку кантата має вигляд варіаційного циклу, де в кожній частині хорал подається у різних варіаціях.

Окрім кантат, на основі хоралів створювалися партити, токати, меси, ораторії. Цікавим зразком нетрадиційної хоральної обробки є твір С. Губайдуліної «Meditation über den Bach-Choral "Vor deinen Thron tret 'ich hiermit"» для клавесина, двох скрипок, альту, віолончелі та контрабаса. В кожній з шести частин твору хорал, використаний свого часу Бахом, поданий композиторкою у власному оригінальному прочитанні.

Висновки. Власні обробки традиційних протестантських хоралів для хорового чи інструментального виконання приваблювали і продовжують приваблювати творчу увагу численних композиторів в усьому світі. Представники лютеранських церков час від часу ставлять питання щодо правомірності таких обробок, чи не занадто вільно окремі композитори поводяться з хоралом, чи не ставлять вони під загрозу існування та побутування «чистого», необробленого хоралу.

Сучасний лютеранський пастор Дж. Герль пояснює: «Ми співаємо наші мелодії в різноманітних ритмічних варіантах, ми не використовуємо однаковий рівний ритм, що полюбився більшості протестантів <...> Записані рівними тривалостями (ізометрично), мелодії набули поширення в XVII столітті, коли темпи стали важкувато-повільними через те, що великі парафії співали в приміщеннях з великою реверберацією без органного акомпанементу. При таких умовах їм складно було утримати темп і зберегти висоту мелодії. Деякі з таких ізометричних мелодій в обробці Й. С. Баха гарні для роботи з хором, але вони погано підходять для парафіяльного співу» [2, с. 8].

Рух за відновлення початкових ритмічних та мелодичних варіантів хоралів розпочався в Німеччині у XIX столітті, але досягнути гарних результатів вдалося першому президенту Міссурійського синоду, німецькому органісту та пастору К. Вальтеру. Після еміграції в Америку, він проводив окремі репетиції для прихожан, вивчаючи з ними початкові варіанти хоральних гімнів. Там у середині століття була видана збірка традиційних лютеранських хоралів, яка й досі активно використовується при общинному співі на богослужіннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васюріна А. О. Музыка у світових релігіях: особливості вияву. Світогляд – Філософія – Релігія: зб. наук. праць. Суми: УАБС НБУ, 2012. Вип.2. С. 140–151.
2. Герль Дж. Лютеранские основы нашей гимнологии. Евангелическое Лютеранское Служение. Перевод с англ. Д. Шкурлятьевой. М., 2006. 12 с.
3. Карцовник В. Г. Григорианское пение. Православная энциклопедия. Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2006. Т. 9. с. 461–471.
4. Коваль В. Северо-немецкая хоральная фантазия. Диссертация на соискание академической степени магистра искусств и гуманитарных наук. Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2018. 67 с.
5. Козлова И. О музыкальном претворении лютеранских хоралов (на примере хорала «Allein Gott in der Höh' sei Ehr»). Диссертация на соискание академической степени магистра искусств и гуманитарных наук. Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2018. 135 с.
6. Лютер Мартин. Предисловие к сборнику песен для погребения усопших, 1542 г.; [Перевод с немецкого А. Зубцова] / Мартин Лютер. Евангелическое Лютеранское Служение, 2003. Retrieved from <http://www.uzluga.ru/potrd>
7. Сидорова Е. Хорал «Wer nur den lieben Gott läßt walten» в творческом наследии И.С. Баха: Исследовательский очерк. М.: РАМ им. Гнесиных, 2004. 100 с.
8. Сидорова Е. Хорал и хоральная обработка в творчестве И.С. Баха: Лекция по курсу «Анализ музыкальных произведений». М.: РАМ имени Гнесиных, 2006. 62 с.
9. Тюлин Ю. Н. Введения в гармонический анализ на основе хоралов Баха. Ленинград: Издание государственной консерватории, 1927. 133 с.
10. Унгуриян П., Романенко О. Роль християнства і Реформації у становленні успішних країн світу. Retrieved from http://micult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245238849
11. Хорал протестантський / Універсальний словник-енциклопедія. 4-те вид. К.: Тека, 2006. С. 133-142.
12. Ярош О. Протестантська сакральна музика: духовні основи і витоки формування традиції. Гілея: науковий вісник, 2016. Вип. 107. С. 209–212.
13. Moser H. J. Dokumente der Musikgeschichte. – Ein Quellen-Lesebuch. Wien: Kaltschmid, 1954. 299 p.